

EL MOVIMENT PER LA PAU DELS ANYS VUITANTA A CATALUNYA¹

ENRIC PRAT

RESUM

Aquesta recerca sobre el moviment per la pau s'ha realitzar per dos motius principals. El primer, és disposar d'un estudi complet sobre el moviment pacifista dels anys vuitanta, que és un dels més importants de la història contemporània de Catalunya. El segon propòsit ha estat aconseguir que els elements fonamentals d'aquest moviment puguin ser incorporats a la memòria col·lectiva i a les obres de síntesi d'història contemporània de Catalunya.

L'article s'ha fonamentat en els documents de les organitzacions pacifistes i antimilitaristes i, també, en les respostes de cent setanta-cinc activistes d'aquell moviment a un qüestionari preparat per l'autor. El principals temes tractats són: els factors que van condicionar l'aparició, el desenvolupament i el reflux del moviment; les activitats, els sectors implicats i els principals resultats aconseguits. De manera específica, s'analitza el feminisme antimilitarista. Una part important de la investigació s'ha centrat en l'estudi dels activistes del moviment: el seu perfil sociològic, els valors i les idees.

PARAULES CLAU

Catalunya, segle xx, moviment per la pau, antimilitarisme.

ABSTRACT

This investigation on the movement for the peace has been carried out for two main reasons. The first one is to have a complete study on the pacifist movement of the years eighty that was one of the most important of the contemporary history of Catalonia. The second purpose has been to get that the fundamental elements of this movement can be incorporate to the collective memory and the books of synthesis of contemporary history of Catalonia.

The dissertation is based on the documents of the pacifist and antimilitarists organizations and also in the answers of hundred seventy five activists of that movement to a prepared

1. Aquest text és una versió corregida de la intervenció que va fer l'autor en l'acte de lectura de la seva tesi doctoral *El moviment per la pau dels anys vuitanta a Catalunya*, dirigida per Francisco Fernández Buey, catedràtic del Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra. Fou llegida el 13 de gener de 2005 davant un tribunal format per Josep Fontana (Universitat Pompeu Fabra), Anna Alabart (Universitat de Barcelona), Pedro Ibarra (Universitat del País Basc), Cristina Borderías (Universitat de Barcelona), Jaime Pastor (Universitat Nacional d'Educació a Distància), que li atorgà la qualificació d'excel·lent *cum laude* (per unanimitat).

questionnaire for the author. The main topics treated are: the factors that conditioned the appearance, the development and the reflux of the movement, their activities, the implied sectors and the main gotten results. In a specific way, the feminist antimilitarism is analyzed. An important part of the investigation is centered in the study of the sociological profile, value and ideas of the activists of the movement.

KEY WORDS

Catalonia, 20th century, peace movement, antimilitarism.

I

Formaven part del moviment per la pau dels anys vuitanta un ampli ventall de campanyes i organitzacions anti-OTAN (Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord), pacifistes i antimilitaristes. Tots aquests grups compartien unes aspiracions comunes, com la pau, el desarmament, la no-pertinença d'Espanya a l'Aliança Atlàntica, o el dret a l'objecció de consciència. I les organitzacions d'objecció de consciència dels anys setanta i vuitanta sempre es van considerar parts integrants del moviment pacifista, i van participar en les seves campanyes i organismes de coordinació.

Ara bé, s'ha d'afegir que aquest moviment va ser plural i heterogeni quant a temàtiques tractades, prioritats, formes d'acció, sistemes de funcionament, idees inspiradores o alternatives plantejades per cada un dels sectors del moviment; que va haver-hi diverses polèmiques entre diferents corrents d'opinió del moviment, i que no tots els col·lectius pacifistes i antimilitaristes van participar en totes les campanyes que es van impulsar —per exemple, un sector considerable del moviment no se sentia antimilitarista ni compartia l'objectiu de l'abolició del servei militar i la desaparició dels exèrcits.

II

No s'ha de confondre el moviment social amb les seves xarxes organitzades, amb les associacions, els col·lectius i les coordinadores que l'impulsen. El moviment per la pau dels anys vuitanta el componien cinc segments: les organitzacions del moviment, formades pels activistes que hi participaven de forma estable; les persones que pertanyien a altres organitzacions polítiques, sindicals i socials, però que van difondre les convocatòries i idees del moviment per la pau i van participar en les seves activitats; els professionals, intel·lectuals i artistes que van donar suport al moviment; les persones que a títol individual van participar en les activitats del moviment i van difondre les convocatòries i les idees pacifistes en els seus centres de treball, llocs d'estudi i àmbits de relació social; i els ciutadans que participaven habitualment en les accions de carrer convocades per les organitzacions del moviment pacifista.

Tots aquests components del moviment per la pau s'han tingut en compte en aquesta recerca, però els que s'han estudiat més profundament han estat els activistes i les organitzacions.

III

En aquesta investigació s'han realitzat cinc treballs relacionats amb les fonts: primer, la recopilació i classificació de documents del moviment pacifista, procedents en la seva gran majoria d'arxius particulars. Segon, un buidat d'informacions de diversos diaris, d'àmbit espanyol, català, local i comarcal. Tercer, la confecció d'un llistat d'organitzacions pacifistes i antimilitaristes existents a Catalunya durant aquella dècada. Quart, l'elaboració d'un cens de les persones que van estar organitzades de forma estable en col·lectius pacifistes i antimilitaristes de Catalunya, almenys durant sis mesos dels anys vuitanta. Cinquè, l'elaboració i la distribució d'un qüestionari que havien de respondre per escrit les persones que van estar organitzades regularment en grups pacifistes i antimilitaristes de Catalunya. Aquest qüestionari es va distribuir a 323 persones (entre l'1 de maig de 1999 i el 31 de juliol de 2001), i el 6 de setembre de 2001, se n'havien rebut contestats cent setanta-cinc. Les persones que van respondre el qüestionari pertanyien a vuitanta-tres grups pacifistes i antimilitaristes diferents. Al llarg de la dècada dels anys vuitanta podien haver-hi uns nou-cents o mil activistes organitzats establement en grups pacifistes i anti-militaristes (a més, va haver-hi uns quants milers de persones que van col·laborar i participar en algunes de les campanyes principals del moviment pacifista, sobretot en la del referèndum de l'OTAN). Per tant, el nombre de qüestionaris que aquí s'utilitzen i la seva distribució són bastant representatius i permeten una aproximació fiable al perfil dels activistes del moviment per la pau dels anys vuitanta.

IV

Per establir els factors que van afavorir l'aparició i el desenvolupament del moviment per la pau en la primera meitat dels anys vuitanta, les variables que van influir en el reflux de les mobilitzacions pacifistes durant la segona meitat de la dècada i les qüestions que van condicionar els efectes aconseguits pel moviment per la pau, s'ha adoptat un model explicatiu multifactorial que posa l'accent en la confluència de tres elements: l'estructura d'oportunitats polítiques, les estructures de mobilització i els processos emmarcadors.

Els factors que influeixen en l'aparició i el desenvolupament d'un moviment social acostumen a ser múltiples: l'aparició de problemes o esdeveniments que generen motius per a la protesta ciutadana; l'existència de divisions entre les elits dominants; una conjuntura internacional favorable; el treball previ de les persones i organitzacions que confluïran en el moviment, i la seva decisió de convocar la població a manifestar-se; la capacitat d'organització i mobilització dels activistes i grups que impul-

sen els moviments; els recursos a disposició dels contestataris; la unitat interna del moviment; els nivells de consciència i percepció de la població sobre els temes plantejats per les organitzacions del moviment; la connexió del discurs del moviment amb les idees i la sensibilitat d'un sector ampli de ciutadans; la creació d'un marc d'acció col·lectiva i una identitat col·lectiva que aconsegueixi que els activistes i els simpatitzants potencials del moviment adoptin una actitud de participació i mobilització col·lectiva; l'adopció de formes d'acció, tàctiques i estratègies eficaces.

Cadascun dels factors assenyalats podria estudiar-se de forma separada. Però per articular una explicació global sòlida cal considerar-los conjuntament i analitzar les seves relacions i interconnexions. En la tesi es descriuen algunes de les interrelacions que mantenen aquests factors, així com els efectes dels uns sobre els altres. I es fa una distinció entre els factors que faciliten o afavoreixen l'aparició i el desenvolupament d'un moviment, i els esdeveniments directament precipitants d'aquest.

V

Els moviments socials solen ser fluctuants i discontinus. Travessen èpoques d'ascens i altres de declivi. Hi ha períodes que protagonitzen mobilitzacions en les quals participa un ampli sector de la població i altres en els quals les seves accions són més reduïdes i menys visibles per als ciutadans. En aquesta tesi doctoral s'analitzen les diferents etapes del moviment per la pau dels anys vuitanta, així com els elements que van estar presents al llarg de tota la dècada.

En la trajectòria del moviment per la pau dels anys vuitanta, es poden distingir dues etapes: una de desenvolupament (des de les mobilitzacions de 1981 en contra de l'entrada d'Espanya a l'OTAN fins al referèndum de març de 1986), durant la qual un extens sector de la població va participar en les convocatòries pacifistes i l'acció política va ocupar el centre d'activitat del moviment; i altra, de declivi, que es va iniciar amb la derrota del «No» en el referèndum i es va perllongar fins al final dels anys de la guerra freda (1989-1990), en què les accions de carrer van ser més reduïdes i van tenir un major pes les tasques pacifistes de tipus cultural.

Aquestes dues etapes del moviment per la pau van estar precedides per un llarg període històric, que va des de l'aparició dels primers grups pacifistes i no violents durant el franquisme fins a les activitats pacifistes i antimilitaristes que es van desenvolupar en la transició, en què es van anar acumulant tota una sèrie d'experiències de lluita i de grups pacifistes i antimilitaristes que confluiran posteriorment en el moviment per la pau dels anys vuitanta. A partir de 1990, després del final de la guerra freda, s'iniciarà una nova etapa del moviment.

El moviment per la pau va mantenir al llarg de tota la dècada dels vuitanta diversos elements de continuïtat, que van enllaçar les dues fases per les quals havia passat: uns objectius centrals (la sortida d'Espanya de l'OTAN, el desmantellament de les bases militars nord-americanes, el reconeixement del dret a l'objecció de

consciència i l'abolició del servei militar obligatori), i una xarxa de col·lectius pacifistes i antimilitaristes que va desenvolupar una activitat regular sobre diversos temes, com l'objecció de consciència o l'educació per la pau.

VI

Els factors que van propiciar el desenvolupament del moviment per la pau durant la primera meitat dels anys vuitanta van ser els següents:

a) Una situació internacional de *guerra freda*, caracteritzada per l'enfrontament entre els Estats Units d'Amèrica (EUA) i l'URSS (Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques), les doctrines militars basades en la dissuasió nuclear, l'augment de les despeses militars, la instal·lació de nous míssils nuclears a Europa, els plans de militarització de l'espai anunciats per Reagan, i la implicació de les grans potències militars en diversos conflictes bèl·lics arreu del món (Afganistan, Amèrica Central...). En aquest context, un nombre cada vegada més gran de ciutadans europeus es va mobilitzar a favor de la pau i el desarmament. Les mobilitzacions pacifistes de principis dels anys vuitanta en contra de les armes nuclears que es van fer a diversos països occidentals (Europa, Estats Units, Japó...) van contribuir a fer que a Catalunya i Espanya també es despertés la preocupació per les conseqüències d'un possible enfrontament amb armes atòmiques entre les superpotències.

b) El rebuig social que va provocar l'entrada, i, posteriorment, la permanència d'Espanya a l'OTAN, que va ser interpretada com un reforç a un dels blocs enfrontats, que contribuïa a l'augment del perill de guerra nuclear a Europa, en la qual Espanya es veuria involucrada. La perspectiva d'una convocatòria de referèndum sobre l'OTAN també va ser un element que va afavorir l'extensió del moviment per la pau, ja que un ampli sector de la població va creure que a través d'aquest mecanisme podrien expressar el seu desig de sortir d'aquesta aliança militar i pressionar el Govern perquè fes efectiva aquesta voluntat.

c) La connexió del discurs del moviment per la pau i antimilitarista amb la consciència pacifista de la població. Diversos sondeigs d'opinió indicaven que durant la primera meitat de la dècada dels anys vuitanta, la majoria de ciutadans rebutjava les armes atòmiques i la guerra nuclear, volia el desarmament i era contrària a la pertinença d'Espanya a l'OTAN. També hi havia una extensa capa de la població que era contrària a les bases militars nord-americanes i a l'increment de les despeses militars, i que era crítica amb l'Exèrcit i el servei militar obligatori. En la conformació d'aquesta consciència pacifista va tenir força incidència la tasca realitzada per les organitzacions del moviment per la pau, que van aconseguir la connexió del seu discurs anti-OTAN i antimilitarista amb la sensibilitat pacifista dels ciutadans.

d) La tasca de les persones i organitzacions que van confluïr en el moviment per la pau: Pax Christi, Amics de l'Arca, Justícia i Pau, MOC (Moviment d'Objecció de Consciència), GANVA-GAMBA (Grup d'Acció No Violenta), activistes d'altres mo-

viments socials (associacions de veïns, sindicats, organitzacions estudiantils, col·lectius feministes, grups ecologistes...), membres de diverses associacions culturals i artístiques, persones aglutinades al voltant de la revista *Mientras Tanto*, militants de diferents partits polítics d'esquerres, i persones que per primera vegada participaven organitzadament en una activitat política. El fet que molts dels activistes del moviment per la pau estiguessin integrats en la vida associativa de la seva localitat, barri o empresa, va facilitar l'aliança del moviment per la pau amb la majoria d'entitats (partits polítics, grups juvenils, col·lectius ecologistes, associacions culturals i esportives) i bastants intel·lectuals, artistes i professionals, que van donar suport a les accions del moviment per la pau i van ajudar a la difusió de les alternatives del pacifisme.

e) La unitat aconseguida en la xarxa d'organitzacions pacifistes i antimilitaristes al voltant d'un conjunt d'objectius (reivindicació d'un referèndum per sortir de l'OTAN, el desarmament, l'abolició del servei militar obligatori...), algunes campanyes comunes, marcs de coordinació unitaris i un *consens de treball* que va permetre el funcionament regular dels col·lectius i les coordinadores.

f) La varietat de temes tractats pel moviment per la pau (blocs militars, armaments, objecció de consciència, objecció fiscal, educació per la pau...), la diversitat de col·lectius que van existir (de barri, localitat, centre d'estudis, empresa, sector professional, estudiantils...), i la heterogeneïtat en els sistemes de funcionament d'aquests grups, i en les estratègies de lluita (pressió a través de les manifestacions, desobediència civil dels objectors de consciència...), van facilitar la incorporació d'un ampli i heterogeni grup de persones a les organitzacions pacifistes i antimilitaristes.

g) L'elecció per part dels grups pacifistes d'unes formes d'acció no violentes i quasi sempre legalitzades, va evitar en la majoria d'ocasions la repressió policíaca i va facilitar la participació d'un sector extens i plural de ciutadans en les accions del moviment. Els grups antimilitaristes i els objectors de consciència, que van optar per impulsar formes d'acció de tipus disruptor i per la desobediència civil, van patir l'assetjament de la policia i la repressió de l'Estat. Però aquesta repressió no va afeblir el moviment antimilitarista, sinó al contrari, ja que la gran majoria de ciutadans la va considerar injusta i il·legítima, i cada vegada que es van produir detencions, empresonaments o judicis va haver-hi una resposta considerable (manifestacions, autoinculpacions, formació de grups de suport als objectors presos...).

h) La incorporació d'elements culturals, estètics, artístics i festius a les manifestacions (centres d'animació amb música, disfresses, gralles, gegants i capgrossos, diables...), va fer que aquestes fossin més atractives, i això va estimular la participació de moltes persones d'edats diferents i l'atenció dels mitjans de comunicació.

i) Finalment, els mitjans de comunicació van contribuir a crear un clima social favorable a la pau i al desarmament en informar sobre les activitats d'aquest moviment, i van ajudar a fer que les manifestacions fossin encara més massives.

VII

En l'etapa de creixement del moviment per la pau es poden distingir dos moments: el de les mobilitzacions de 1981 i 1982 contra l'entrada d'Espanya a l'OTAN, en les quals van confluïr els comitès anti-OTAN i els principals partits polítics de l'esquerra, entre ells, el PSC-PSOE (Partit Socialista de Catalunya), que llavors estava a l'oposició; i el del moviment pacifista que es va desenvolupar entre 1983 i 1986, que va seguir reivindicant la sortida d'Espanya de l'OTAN, la convocatòria d'un referèndum sobre aquesta qüestió i el desmantellament de les bases militars nord-americanes, però ara enfrontats a la postura proatlantista del Govern del PSOE (Partido Socialista Obrero Español) i connectats d'una manera molt més intensa amb el moviment pacifista europeu que es mobilitzava en contra dels míssils nuclears.

Malgrat les mobilitzacions ciutadanes anti-OTAN, el Parlament va decidir, el maig de 1982, la incorporació d'Espanya a l'OTAN. Durant el segon semestre de 1982 i el primer de 1983 no es van convocar manifestacions pacifistes i els comitès anti-OTAN van entrar en una situació de declivi, tot i que alguns d'ells serien un component important del moviment per la pau que es va desenvolupar entre 1983 i 1986.

L'experiència de treball unitari dels comitès anti-OTAN va facilitar la revisió d'algunes idees de les forces que els havien impulsat. Les evolucions més significatives van ser les de la revista *Mientras Tanto*, MCC (Moviment Comunista de Catalunya) i LCR (Lliga Comunista Revolucionària), que arribarien a conclusions tan essencials com que una guerra nuclear no la guanyaria ningú, que la no-violència tenia aspectes positius de lluita que calia potenciar, o que l'objecció de consciència era un mètode eficaç de lluita antimilitarista. L'evolució de les idees d'aquestes organitzacions va afavorir el seu apropament als grups pacifistes cristians, als no violents i als objectors de consciència. Els uns i els altres serien la columna vertebral del moviment per la pau i antimilitarista del període 1983-1986.

El moviment per la pau es va recuperar a partir de finals de 1983, i va entrar en una fase ascendent de mobilitzacions, en la qual es van constituir nous col·lectius i van confluïr els grups i corrents que fins llavors s'havien anant involucrat en la lluita per la pau, fins a configurar-se, entre 1983 i 1984, diversos marcs de coordinació del moviment.

Les activitats més destacades del moviment per la pau, entre 1983 i 1986, van ser la Campanya de Desnuclearització Municipal de 1983; la Cadena Humana per la Pau, de maig de 1984, en què van participar unes cent mil persones; la manifestació contra la visita de Reagan, el maig de 1985, amb una participació d'unes dues-centes cinquanta mil persones; el treball fet sobre educació i investigació per la pau; les campanyes anuals d'objecció fiscal (la primera es va desenvolupar el 1983), i la lluita en contra del projecte de llei que havia de regular l'objecció de consciència (LOC) i la prestació social substitutòria (PSS), aprovada pel Govern del PSOE l'octu-

bre de 1983, i rebutjada pel MOC perquè no reconeixia el dret a objectar durant el servei militar i castigava l'exercici de l'objectió de consciència amb la imposició d'una prestació social substitutòria amb un temps superior al del servei militar.

VIII

A partir del Referèndum sobre l'OTAN, el març de 1986, el moviment per la pau va entrar en una nova fase, que es va perllongar fins al 1990, en la qual es va reduir la seva força organitzada i el nombre de persones que participaven en les manifestacions. Els factors que van incidir en la nova situació del moviment per la pau van ser els següents:

a) El més decisiu fou la victòria dels partidaris del «Sí» en el referèndum, perquè va suposar una decepció per a totes les persones i forces polítiques i socials que havien apostat per la sortida d'Espanya de l'OTAN. A Catalunya, tot i que va guanyar el «No», també es va estendre un sentiment d'imptència i desànim, en constatar que l'esforç que s'havia fet no havia servit per forçar un canvi en la política del Govern.

b) El canvi de clima en les relacions internacionals, provocat per la nova orientació política i de seguretat impulsada per Gorbatxov des del 1985, el qual es va concretar en l'anunci de la retirada de les tropes soviètiques de l'Afganistan (que es va fer efectiva el 1989) i els acords de desarmament entre els Estats Units i la Unió Soviètica; d'especial importància va ser el de desembre de 1987, d'eliminació dels míssils nuclears d'abast mitjà i menor, que va crear la sensació que s'allunyava el perill de guerra nuclear a Europa.

c) El declivi del moviment per al desarmament nuclear europeu després de la derrota que va suposar la instal·lació dels euromíssils, el 1983; a partir d'aleshores van desaparèixer les grans manifestacions pacifistes de diverses ciutats europees, les quals havien estat un estímul per al moviment per la pau d'Espanya i Catalunya.

d) La campanya «Bases fora», que seria l'activitat central del moviment pacifista entre 1987 i 1989, va tenir grans dificultats per arrelar-se entre els ciutadans de Catalunya, perquè les instal·lacions militars nord-americanes presents en aquesta comunitat autònoma no eren molt rellevants i l'estada de vaixells de la VI Flota als ports catalans no era permanent. Quan es va comprovar que la participació en les manifestacions d'aquesta campanya era molt més reduïda que la que havia tingut la campanya anti-OTAN, va minvar l'interès pel moviment per la pau per part dels mitjans de comunicació i de les organitzacions i entitats que havien donat suport a la campanya per la sortida de l'OTAN.

e) L'afebliment de l'estructura organitzada del moviment per la pau a causa de dissensions internes i del transvasament de recursos cap a altres moviments socials. Les qüestions que van causar majors divergències van ser: el funcionament de les coordinadores (alguns col·lectius consideraven que la Coordinadora per al Desarmament i la Desnuclearització Totals, i la Coordinadora de Catalunya d'Organitza-

cions Pacifistes, s'havien convertit en organismes de direcció política, monopolitzats pels militants dels partits MCC i LCR), i l'actitud a mantenir davant els atemptats d'ETA (sobre si condemnar-los amb comunicats només, o també amb manifestacions al carrer). La conseqüència negativa d'aquestes dissensions va ser que alguns col·lectius, pocs però significatius, van abandonar els organismes de coordinació. També va afeblir la xarxa organitzava del moviment per la pau l'important transvasament d'activistes cap a altres moviments (col·lectius ecologistes, organitzacions no governamentals...), i el desplaçament d'esforços d'una part dels aliats del moviment pacifista (partits polítics, grups juvenils...) cap als moviments socials que durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta tindrien un major protagonisme polític (les mobilitzacions estudiantils del curs 1986-1987, i la vaga general de desembre de 1998).

IX

En aquesta nova etapa del moviment per la pau les organitzacions pacifistes van seguir realitzant campanyes i manifestacions (accions de protesta pels bombardeigs dels Estats Units a diverses ciutats de Líbia, l'abril de 1986; manifestacions de la campanya «Bases fora», entre el maig de 1986 i l'octubre de 1989...), però van tendir a diversificar els seus temes d'activitat, ampliant aquells directament relacionats amb el pacifisme (l'objecció fiscal, l'educació per la pau, contra la indústria i el comerç d'armes, l'objecció de consciència...) i involucrant-se en campanyes d'altres moviments (contra les centrals nuclears, solidaritat internacionalista...). Es van dedicar molts més esforços al desenvolupament de les tasques pacifistes de tipus cultural, orientades a transmetre les idees del pacifisme a la societat. Per realitzar aquesta tasca, es van construir o reforçar diversos instruments (fundacions, centres d'investigació per la pau, revistes, butlletins...), i es van organitzar multitud d'activitats d'informació, debat i educació per la pau.

En aquest context de reflux de les mobilitzacions pacifistes a Europa, Espanya i Catalunya, es va desenvolupar una destacada activitat antimilitarista dels objectors de consciència, que culminaria en la campanya per la insubmissió. El Govern va aprovar, el gener de 1988, el Reglament de la prestació social substitutòria, en què s'establí que la durada d'aquesta seria de divuit mesos. Els grups antimilitaristes van realitzar quatre tipus d'activitats en contra de la Llei d'objecció: accions de denúncia contra les entitats que col·laboraven en la posada en marxa de la prestació social substitutòria durant tot l'any 1988; presentació d'insubmisos al servei militar davant els jutges militars des de febrer de 1989; negatives a incorporar-se a la prestació social substitutòria a partir d'abril de 1989; accions de protesta cada vegada que empresonaven insubmisos.

X

Durant aquests anys de segona guerra freda van sorgir a Europa diverses accions i grups de dones per la pau, com el Campament de Dones per la Pau de Greenham

Common. A Catalunya, el moviment feminista va participar en les campanyes i manifestacions pacifistes, i moltes feministes es van incorporar a les organitzacions del moviment per la pau i es van formar alguns grups de dones antimilitaristes.

Les dones que es van incorporar a la lluita pacifista van compartir mobilitzacions, idees i propostes amb els homes que formaven part dels moviments per la pau. Però el seu compromís amb el pacifisme es va alimentar d'un discurs propi i van protagonitzar algunes accions amb presència exclusiva de dones perquè volien tenir una veu pròpia, feminista, en els temes relacionats amb la pau. Les dones antimilitaristes van participar en el moviment per la pau amb un discurs que va combinar idees feministes i elements del discurs pacifista i antimilitarista. Es van pronunciar en contra de la militarització utilitzant arguments del moviment per la pau, com ara que el rearmament, la indústria d'armes i les despeses militars contribueixen a la preparació de la guerra, i d'altres de propis per combatre valors com la submissió o la violència que oprimeixen la dona i reforçar-ne de contraris. Van reivindicar una pau sense opressió ni destrucció. El lema que més van emprar va ser el de «Ni guerra que ens destrueixi ni pau que ens oprimeixi», per deixar molt clar que la pau que volien les dones era molt més que l'absència de guerra; era una pau sense militarisme, amb justícia i sense opressió.

Les dones pacifistes i antimilitaristes de Catalunya i Espanya es van oposar a la integració de les dones a les forces armades, que havia aprovat el Govern del PSOE el febrer de 1988, utilitzant tres arguments principals: l'experiència havia demostrat que quan les dones ingressaven als exèrcits no sols no aconseguien canviar la seva estructura jeràrquica i masclista, sinó que en integrar-s'hi s'incrementaven els abusos de poder i l'agressivitat sexual dels homes; les dones no havien de lluitar per ser iguals que els homes en tots els terrenys, sinó per aconseguir una identitat com a éssers humans diferents, però no desiguals, i vindicar uns valors socials i polítics allunyats del model cultural masculí dominant i del militarisme; la integració de les dones a les forces armades suposava el reforç d'una institució molt reaccionària i contribuïa a una major militarització de la societat.

XI

El perfil sociològic aproximat dels activistes del moviment per la pau era el següent: 70 % homes i 30 % dones; la mitjana d'edat el 1986 era de trenta-tres anys; pertanyien a cinc o sis generacions diferents, tot i que la majoria era de les dues generacions que van protagonitzar la lluita antifranquista en els anys seixanta i setanta, i de la que es va incorporar a la lluita social i política durant la transició i els anys vuitanta. El 67 % va néixer a Catalunya i el 29 % en altres comunitats autònomes d'Espanya. La gran majoria eren assalariats (78 %), i els estudiants eren un 9 % del total. Una àmplia majoria dels assalariats tenia contracte indefinit a temps complet; el 73 % dels assalariats era del sector serveis, i el 25 % de la indústria; entre els assalariats, destaquen els professors (20 %), administratius (18 %), tècnics (15 %) i ofi-

cials i especialistes de diferents sectors de la indústria (11 %). Del conjunt de persones ocupades, la majoria eren professionals i tècnics (54 %), és a dir, professors i càrrecs de responsabilitat en les empreses, encara que el nombre d'administratius també era considerable (29 %). El seu nivell d'instrucció era elevat, ja que el 49 % tenia estudis universitaris, i el 25 % BUP i COU.

Entre els activistes del moviment, hi havia una gran pluralitat ideològica, amb predomini de les ideologies d'esquerres. Un sector important dels activistes enquestats va utilitzar, per definir la seva ideologia o pensament polític, conceptes ideològics tradicionals (esquerra, socialista, marxista, comunista, anarquista, nacionalista), en combinació amb els conceptes emprats pels moviments socials per definir la seva identitat col·lectiva (pacifista, antimilitarista, feminista, ecologista). Però també es significatiu el grup de persones que no va utilitzar els conceptes ideològics clàssics, i això va evidenciar que tot i que en el moviment per la pau encara seguien tenint una gran presència les ideologies tradicionals, ja emergien amb força els nous conceptes polítics i identitats.

El fet que força activistes hagin utilitzat per definir la seva ideologia o pensament polític conceptes directament relacionats amb moviments socials pròxims al pacifista (ecologista, feminista, internacionalista...) és un element que ajuda a entendre la fluïdesa de pertinençes que es produeix en bastants dels anomenats *nous moviments socials*, i és habitual el transvasament d'activistes d'uns moviments als altres, en funció de la rellevància social que cada un d'ells adquireix en períodes determinats. A més, aquesta identificació amb ideals o identitats diversos afavoreix que les mateixes persones puguin participar simultàniament en diversos moviments socials.

Els valors polítics i socials més apreciats pels activistes eren el pacifisme, l'antimilitarisme, la participació democràtica, les llibertats, combatre l'atur, l'ecologisme, el feminisme, la justícia i la igualtat social, contra la pobresa i el racisme, la solidaritat amb els països empobrits i els drets humans. La gran identificació que tenien els activistes del moviment per la pau amb aquest tipus de valors té molta relació amb el fenomen de la multipertinença i el transvasament d'activistes entre moviments. Aquestes dades mostren que els activistes del moviment per la pau s'identificaven amb un ampli ventall de valors i tenien una visió àmplia dels temes socials i polítics que més afectaven la societat.

Per al 15 % dels enquestats el moviment pacifista va ser la seva primera experiència d'activitat sociopolítica organitzada. El 84 % havia mantingut una militància anterior, en partits polítics i en organitzacions dels moviments socials que havien tingut protagonisme en els anys seixanta i setanta (associacions de veïns, organitzacions sindicals, organitzacions estudiantils, col·lectius feministes, grups ecologistes i antinuclears).

La majoria dels activistes que es van incorporar al moviment per la pau no va abandonar les organitzacions de les quals provenia, sinó que va mantenir un activisme paral·lel. Durant els anys vuitanta, el 85 % militava també en partits polítics,

en sindicats, associacions de veïns, col·lectius feministes i grups ecologistes. A través d'aquests activismes múltiples, les organitzacions del moviment per la pau es relacionaven i podien concretar aliances amb altres organitzacions del seu entorn. La pertinença dels activistes a grups diversos és un indicatiu de la interrelació que acostuma a existir entre organitzacions de diferents moviments socials, i de l'existència d'uns valors i idees compartits per part d'aquestes.

XII

El moviment per la pau i antimilitarista ha generat importants efectes. Les mobilitzacions pacifistes de 1983, 1984 i 1985 van aconseguir que es fes la convocatòria del referèndum sobre l'OTAN en uns anys en què el Govern de Felipe González era poc inclinat a convocar-lo. El moviment per la pau va ser derrotat políticament en el referèndum i quan el Govern del PSOE va renovar, el 1989, el Conveni bilateral amb els Estats Units d'Amèrica. Però cal assenyalar que les mobilitzacions pacifistes d'aquells anys van ser decisives perquè s'inclouessin en la pregunta del referèndum tres condicions que limitaven la participació d'Espanya a l'Aliança Atlàntica (sense incorporar-se a l'estructura militar integrada; mantenir la prohibició d'instal·lar o introduir armes nuclears, i reduir progressivament la presència militar dels Estats Units a Espanya), tot i que l'acompliment d'aquestes condicions ha estat desigual.

Es va aconseguir el reconeixement del dret a l'objecció de consciència amb la Constitució de 1978 i la Llei de l'objecció de consciència (LOC) de 1984, així com la reducció progressiva de la durada del servei militar obligatori, que va passar dels quinze mesos de 1978 als nou de 1991, fins que el 1996 va ser aprovada la seva definitiva abolició, tot i que no es va regular legalment fins al 1999 i no es va fer efectiva fins a partir de l'1 de gener de 2002. Però s'ha de tenir en compte que la LOC prohibeix l'objecció durant el servei militar, i que en el procés que va conduir a la supressió del servei militar van influir, a més de la lluita del moviment antimilitarista i l'existència d'una opinió pública que rebutjava el servei militar obligatori, altres factors, com la tendència a la professionalització dels exèrcits dels països membres de l'OTAN, a partir del final de la guerra freda. El nombre decreixent de sol·licituds per plaça convocada de soldat professional té molt a veure amb la continuada tasca de deslegitimació de l'exèrcit realitzada pels grups pacifistes i antimilitaristes.

El moviment per la pau i antimilitarista ha demostrat que té una considerable capacitat per situar temes en el debat públic i en les agendes polítiques i mediàtiques, com el desarmament, l'OTAN o el dret a l'objecció de consciència. Moltes de les idees, valors i alternatives del pacifisme s'han anat sedimentant en la consciència de la majoria de ciutadans. Aquesta consciència pacifista i antibel·licista, latent i difusa, que s'ha expressat regularment en les enquestes d'opinió, té una doble importància: d'una banda, és un actiu en el qual la xarxa organitzada del moviment s'ha recolzat per activar les mobilitzacions de protesta cada vegada que s'ha produït una guerra o una intervenció militar dels exèrcits dels Estats Units, Anglaterra i

l'OTAN; i, de l'altra, legítima la tasca que realitzen regularment els col·lectius i entitats pacifistes.

També cal considerar que la majoria d'activistes que van participar en el moviment per la pau i antimilitarista dels anys vuitanta ha mantingut un compromís perllongat amb les activitats, els ideals i els valors del pacifisme (van participar en les plataformes contra la guerra que s'han format des de principis dels anys noranta). I quan el moviment per la pau ha passat per etapes de reflux no ha abandonat el seu activisme, sinó que l'ha canalitzat en altres àmbits. El 86 % dels activistes enquestats va manifestar que havien mantingut altres tipus d'activitat sociopolítica després de la seva participació en el moviment pacifista (en organitzacions polítiques, sindicats, organitzacions no governamentals, col·lectius feministes, estudiantils, ecologistes o de solidaritat).

Finalment, cal mencionar que després dels anys vuitanta han seguit actius diversos grups i associacions pacifistes i antimilitaristes, que han desenvolupat tasques i campanyes com l'objecció fiscal a les despeses militars, l'educació per la pau, l'objecció de consciència a la recerca militar, contra el comerç d'armes, contra la presència de vaixells militars dels Estats Units i l'OTAN als ports espanyols, entre moltes d'altres. Aquesta xarxa d'entitats pacifistes ha tingut un paper clau en el desenvolupament de diverses plataformes unitàries i manifestacions ciutadanes recents, com les que es van realitzar amb motiu de la guerra de l'Iraq, les quals han demostrat que el pacifisme i l'antimilitarisme segueixen tenint una gran capacitat de mobilització social quan les circumstàncies així ho demanen.

